

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора Орлова Юрія Володимировича на
дисертацію Лігуна Андрія Івановича за темою «Кримінальна
відповідальність за колабораційну діяльність», подану на здобуття
ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право», за спеціальністю
081 «Право»

Актуальність дослідження. Держава. Скільки сенсів, символів, скільки експресії скрито у цьому слові. Слові, що століттями і тисячоліттями збурювало розуми великих мислителів і політиків, лібертаріанців і автократів, реформаторів і консерваторів. Тих, хто волів її зміцнити, перейняти на себе її здобутки, відчувати співпричетність до її дійсної чи удаваної величі і тих, хто прагнув звільнитись від неї, дистанціюватись від неї чи зруйнувати її або ж і стати над нею. Держава стала домом і в'язницею, захисником і наглядцем. В ній сусідять екзистенційні полюси: від екзальтованої радості громадянської солідарності – до солідарності спротиву, від творчого єднання вільних громадян – до єднання у боротьбі, як агресивній, так і оборонній.

І навіть глобальні тенденції до віртуально-мережевого знедержавлення соціальності, активів не можуть (принаймні допоки що) змінити ролі держави для людини. За неї ладні вбивати. За неї ладні вмирати. Держава як ідея, як цінність і як принцип й досі є живою силою, рушієм соціальних змін, мотиваційним компресором, діяльнісною установкою. В умовах же війни ці її якості набувають гіперболізованого означення і проявлення. Захист держави має екзистенційний характер, пов'язується з виживанням спільноти у суверенно помислених контурах, на автентичних ідентичнісних засновках. Саме тому вчинювані в контексті російської збройної агресії посягання на національну безпеку України не просто мають кумулятивний обструктивний ефект щодо всієї конструкції нашої державності і її атрибутів (включаючи суверенітет і територію), а зачіпають найглибші пласти утримання підстав національної ідентичності та єдності. З-поміж багатьох небезпечних посягань проти основ національної безпеки особливе місце посідає колабораційна

діяльність. Її особливість ця визначається не тільки надзвичайною прикрістю, якою поза всяким сумнівом характеризується факт активної громадянської зради, а й тією обставиною, що зрада ця відбувається у часи найтяжчих для держави і народу України випробувань повномасштабною збройною агресією. Наймасштабнішою у Європі з часів Другої Світової війни. І це складає справжній виклик не тільки для системи кримінальної юстиції, а й для всього українського суспільства.

Колабораційна діяльність та колабораціонізм загалом – це симптом, атрибут набагато складнішої проблеми, аніж та, що бачиться при первинному погляді. Не зважаючи на велику спокусу пов'язати її з винятковою аморальністю, інколи, навіть, ментальною неповноцінністю, глупством колаборантів, допитливий розум повсякчас не задовольняється цими тривіальними, інколи принизливими тезами й вимагає глибшого мисленнєвого занурення. Кожен, хто вдасться до комплексного, системного аналізу детермінаційного комплексу колабораційної діяльності, змушений буде схилитись перед неспростовністю тієї обставини, що він, цей комплекс, при всій своїй насиченості чинниками агресивної політики рф, її підривної діяльності, дезінформацією, пропагандою, ситуативними факторами, пов'язаними з окупацією, все ж має в своїй основі дещо фундаментальне, принципове, те, що характеризує соціальний стан українців як такий. Йдеться про соціальну дезінтегрованість, про ситуацію, коли найголовніші соціальні конвенції, що фундують суспільний договір, стають предметом дискусії (а ще гірше – коли не стають й проблема заганяється у тінь), зрештою – про фронтирність.

Певна річ, ця проблема принципово не вирішувана на рівні окремого дослідження, а тим паче кримінально-правового спрямування. Та попри те, важливо задати загальну рамку її сприйняття, в межах якої набагато чіткіше видно контури наукового і соціального значення проведеного А. І. Лігуном дисертаційного дослідження. Воно, по-перше, характеризується безумовною актуальністю та, по-друге, має на меті удосконалити виставлені законодавцем

кримінально-правові «заслони», знизити мотивацію до співпраці з державою-агресором, ускладнивши, таким чином, можливості для реалізації її злочинно-експансіоністських, геноцидальних намірів щодо української політичної нації. Тож дисертація А. І. Лігуна характеризується теоретичною і прикладною затребуваністю.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність.

Дисертація є класичним, у форматі академічної юридичної науки, поєднанням теоретизування із практичною спрямованістю пропозицій та рекомендацій. Дослідницький процес спирається на фундаментальні та прикладні наукові праці з філософії, кримінального права, інших суміжних галузей знань, а також на репрезентативну емпіричну (судова і слідча практика) та нормативно-правову базу. Зроблені на основі їх системного опрацювання висновки, положення, які визначені дисертантом як такі, що претендують на наукову новизну, є, таким чином, достовірними.

Крім того, не можна не відзначити й високий рівень фахової компетентності, відповідні творчі здібності самого дисертанта, які надали йому змогу осмислити цілісну наукову проблему, вибудувати логічно струнку, доктринально та методологічно виважену композицію дослідження, виділити та опрацювати різноманітну емпіричну інформацію, надати опис та пояснення всіх ознак складу досліджуваного кримінального правопорушення, зробити узагальнення існуючих проблем кваліфікації та призначення покарання, сформулювати висновки й висунути інноваційні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення закону про кримінальну відповідальність, практики його застосування.

Науковий апарат дисертації А. І. Лігуна є достатньо високим, матеріал викладений чітко, доступно та юридично грамотно.

Структура роботи, перелік і зміст розглянутих питань свідчать і про новизну дисертаційного дослідження. В дисертації вперше, у зв'язку з набранням чинності 16.01.2026 р. положень Закону України «Про внесення

змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України» від 18.06.2025 р. № 4502-IX, запропоновано відмовитися від використання у диспозиціях частин ст. 111-1 КК терміну «громадянин України», вважаючи суб'єктом колабораційної діяльності, окрім громадянина України, також і ту «особу, яка має громадянство України та приналежність до громадянства іншої держави (інших держав) одночасно»; запропоновано виключити із санкцій ст. 111-1 КК покарання у вигляді виправних робіт (через відсутність їх карального впливу та низьку ефективність) та арешт (який на характеризується вузьким колом суб'єктів його застосування – може застосовуватися лише до засуджених військовослужбовців); доведена необхідність застосування конфіскації майна як додаткового виду покарання в абсолютно всіх санкціях ст. 111-1 КК.

Низку доктринальних положень було удосконалено, а деякі набули подальшого розвитку. Це стосується розуміння стандарту освіти держави-агресора (ч. 3 ст. 111-1 КК) як визначеної державою-агресором чи її окупаційною адміністрацією сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності; аргументації щодо відсутності протиправного характеру здійснення суто професійної діяльності учителів та викладачів при нездійсненні ними організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій у закладі освіти або стосовно закладу освіти (ч. 3 ст. 111-1 КК); пропозиції криміналізації таких ознак об'єктивної сторони у ст. 111-1 КК, як діяння у формі передачі відомостей особистого характеру про громадян України у ч. 4 ст. 111-1 КК та обставини вчинення аналізованого правопорушення – тимчасової окупації окремих територій України; змісту тяжких наслідків у ч. 8 ст. 111-1 КК, під якими запропоновано розуміти спричинення тяжких тілесних ушкоджень навіть одній людині, а також тієї шкоди, що має грошову оцінку та досягла встановленого законодавством розміру; положення щодо встановлення мінімальної межі покарання у вигляді штрафу у ч. 4 ст. 111-1 КК в розмірі трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а також передбачення штрафу як основного виду покарання

в санкціях ч. 1, 2, 3 аналізованої норми; пропозиції щодо кримінально-правової протиправності лише тих публічних закликів стосовно рішень або дій держави-агресора чи співпраці з нею (ч. 1 ст. 111-1 КК), які не направлені на виконання державою-агресором своїх зобов'язань, передбачених міжнародним гуманітарним правом; положення щодо доцільності розширення місця вчинення аналізованого кримінального правопорушення, яким пропонується, окрім закладів освіти, вважати культурні, наукові заклади, а також місця, призначені для оздоровлення та відпочинку тощо.

В межах рецензованого дослідження виправданим видається прагнення дисертанта обґрунтувати деякі нові теоретичні положення, уточнити зміст окремих понять та категорій, що мають значення для кримінально-правової науки, а саме: об'єкт кримінального правопорушення, кримінальна відповідальність, розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень тощо. Дисертантом по-новому вирішені окремі теоретичні питання теми дослідження, що свідчить про добрі знання ним теорії кримінального права, а також конституційного, адміністративного права, філософії.

Структура дисертації відповідає як академічній традиції так і конкретним цілям, завданням, які були поставлені перед дослідженням кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України.

Розділ 1 складається з трьох підрозділів, які присвячені методологічним засадам, ретроспективі становлення та порівняльно-правовому аналізу законодавства про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність. Автору вдалося презентувати не лише корпус правових джерел, пам'яток права, які формували юридичну основу регламентації кримінальної відповідальності за означений злочин, а й виявити, описати та пояснити закономірності розвитку законодавства, підвести їх під розуміння сучасного його стану. Науковий інтерес представляють також результати компаративного аналізу: серед іншого з'ясовано, що законодавство інших

країн зазвичай не згадує окремо про колабораціонізм і не передбачає специфічної відповідальності за співпрацю, здійснену на окупованій території чи за умов окупації. Зазвичай такі дії регулюються загальними положеннями про державну зраду або її окремими формами. Винятком із вказаної тези є положення КК Литви, які чітко передбачаються відповідальність за колабораційну діяльність (с. 90 дисертації). Звертає на себе увагу обраний підхід щодо змістовного та логіко-семантичного порівняльного аналізу текстів норм законів про кримінальну відповідальність вказаних країн. Отримані внаслідок цієї частини дослідження знання вдало вмонтовані у загальну концепцію кримінально-правової охорони відносин у сфері національної безпеки від проявів колабораціонізму.

Розділ 2 традиційно для кримінально-правових досліджень склавів конкретних кримінальних правопорушень присвячено характеристиці об'єктивних та суб'єктивних ознак колабораційної діяльності. Він очікувано складається з чотирьох підрозділів, в яких послідовно встановлюються, описуються, пояснюються ознаки об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкту та суб'єктивної сторони складу колабораційної діяльності, формуються пропозиції щодо їх удосконалення як у законодавчому, так і правозастосовному вимірах.

Заслуговує в цілому на схвалення позиція, яка проводиться у дисертації щодо додаткового безпосереднього об'єкту колабораційної діяльності. Автор наголошує, що уявлення про нього може ґрунтуватися не лише на безпосередньо вказаних у диспозиціях частин ст. 111-1 КК ознак, але і логічно впливати зі змісту діянь. Тому обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом слід вважати мир і безпеку людства, інформаційну, політичну, податкову та громадську безпеку, порядок суспільних відносин у сфері забезпечення діяльності органів державної влади, забезпечення виборчого законодавства та референдуму, забезпечення нормального морального, інтелектуального розвитку та соціалізації неповнолітніх порядок, здійснення

господарської діяльності, а також захисту життя і здоров'я людини та відносини власності (с. 187 дисертації).

Оригінальною є позиція дисертанта щодо видів колабораціонізму, серед яких виділяється воєнний, економічний, культурний, побутовий, політичний, адміністративний колабораціонізм. Окрім того в дисертації визначено, що кваліфікуючими ознаками колабораційної діяльності є: загибель людей, тобто спричинення смерті хоча б одній людині та настання інших тяжких наслідків (ч. 8 ст. 111-1 КК), якими, окрім шкоди, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, запропоновано визнавати спричинення тяжких тілесних ушкоджень навіть одній людині (с. 188–189 дисертації).

Достатньо повним та обґрунтованим є дослідження суб'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України. Надано усебічну характеристику суб'єкта колабораційної діяльності. Запропоновано визнавати ним також і особу, яка одночасно має і громадянство України, і приналежність до громадянства іншої держави (інших держав). В роботі доведено, що колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК) вчиняється виключно з умисною формою вини, підтвердженням чого є формулювання даного складу кримінального правопорушення як формального. Можливість вчинення колабораційної діяльності необережно виключається.

Розділ 3 презентує дослідження проблем кваліфікації та покарання за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 111-1 КК України.

Дисертант чітко і ясно сформулював правила кваліфікації при розмежуванні із суміжними складами. Обґрунтованими й корисними для правозастосовної практики слід визнати авторську пропозицію п. 5 ч. 1 ст. 55 КК викласти в наступній редакції: «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як обов'язкове додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 111-1, 111-2 цього Кодексу, призначається довічно». Заслужовують на увагу й пропозиції виключення із санкцій ст. 111-1

КК покарання у вигляді виправних робіт «через їх архаїзм, відсутність карального впливу та низьку ефективність, а також арешт через вузьке коло суб'єктів його застосування – лише військовослужбовців, а також застосування конфіскації майна як обов'язкового, так і необов'язкового додаткового виду покарання в абсолютно всіх санкціях ст. 111-1 КК» (с. 232 дисертації).

В цілому сформоване бачення змісту ознак складу колабораційної діяльності, проблемних аспектів його кваліфікації і покарання, а також щодо можливих шляхів удосконалення закону про кримінальну відповідальність та практики його застосування слід визнати слушними, обґрунтованими, в достатній мірі новаторськими й такими, що заслуговують на схвалення.

Таким чином, викладене дозволяє зробити висновок, що в дисертаційному дослідженні А. І. Лігуна сформульовано і обґрунтовано достатню кількість інноваційних положень, які свідчать про вирішення важливої для кримінального права України проблеми щодо підвищення ефективності кримінально-правової охорони основ національної безпеки від проявів колабораційної діяльності.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження А. І. Лігуна відображені у 16 наукових публікаціях, серед яких 4 статті опубліковані у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук (категорії «Б»), 12 праць апробаційного характеру.

Сформульовані у дисертації положення, висновки, рекомендації й пропозиції обґрунтовані дисертантом на підставі особистих досліджень у результаті опрацювання та аналізу відповідних наукових, нормативно-правових та емпіричних джерел.

Отже, можна вважати, що результати дисертації опубліковані достатньо повно.

Важливість для науки і практики протидії злочинності одержаних в дисертації результатів. Дисертація А. І. Лігуна має теоретико-прикладний

характер. Тому її значення може бути виявлене як у сфері подальших наукових досліджень, так і на практиці.

Основні наукові результати, отримані автором, можуть бути використані для подальшої розробки доктринальних проблем кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність (ст. 111-1 КК України), а також інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки. Практичне значення мають висновки і рекомендації автора щодо розробки нових підходів до кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України.

Рекомендації щодо використання одержаних автором дисертації результатів. Виходячи з викладеного вище, видається, що використання одержаних автором дисертації результатів може бути здійснено шляхом відповідної нормопроектної роботи. Зокрема, на основі положень дисертації варто розробити проект Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України щодо удосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». Доречною також є підготовка методичних рекомендацій з питань кваліфікації колабораційної діяльності.

Дотримання вимог академічної доброчесності. Детальне опрацювання тексту дисертації А. І. Лігуна не виявило ознак академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації даних наукового дослідження. Використання результатів інших досліджень супроводжується посиланнями на відповідні джерела; статистичні відомості, наведені в дисертації, відповідають тим, що опубліковані офіційними розпорядниками статистичної інформації; методи обробки статистичної інформації є науковими, зроблені на підставі їх застосування висновки – репрезентативними.

Позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертаційного дослідження А. І. Лігуна, його наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій для вдосконалення чинного законодавства, практики його застосування, системи протидії злочинності в цілому, необхідно зазначити, що робота не позбавлена окремих положень, які

в тій чи іншій мірі виявляються вразливими до критики, викликають зауваження, а саме:

1. В дисертації родовим об'єктом кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки пропонується вважати охоронюваний чинним законодавством *порядок* суспільних відносин у сфері гарантування як внутрішньої, так і зовнішньої національної безпеки України (с. 3, 93 дисертації). Дискусійною видається доцільність визнання об'єктом кримінального правопорушення не самих суспільних відносин, а їх деякого порядку. Певна річ, можна припустити, що саме такий (який саме – не уточняється) порядок сам по собі складає соціальну цінність або благо. Але до цього моменту автор свою аналітичну конструкцію не розгортає. Можливо, саме такого кроку і не вистачило. Втім, якщо відштовхуватись від заявленої позиції, а не від припущення, то скидається на те, що шкода відповідними кримінальними правопорушеннями спричиняється саме порядку, а не суспільним відносинам. Останні як такі за такого підходу не страждають (змістовно, суб'єктно), але переходять у деякий дезорганізований, неупорядкований стан, з яким і має, за визначеного у дисертації підходу, пов'язуватись суспільна небезпечність діянь. Виглядає не досить переконливо й конструктивно надлишково. Справа у тому, що самі по собі суспільні відносини є неонтологічним об'єктом, конструктом, мислимим образом, якому суб'єкт приписує певні значення, що визначають цінність такого конструкту та, відповідно, соціально небажані наслідки, суспільну небезпечність від посягань на його складові (суб'єкти, предмет, зміст), що лише аналітично складаються у цілісність. Відтак пропозиція додати до суспільних відносин додаткову структуру у виді порядку видається надлишковою, не вирішує пізнавальних завдань, не впливає на ефективність кримінально-правової охорони.

2. Певне протиріччя та надмірне ускладнення вбачається у запропонованому автором розумінні предмету кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 111-1 КК України, у формі передачі

матеріальних ресурсів. Останні, зокрема, визначаються як «предмети матеріального світу, матеріальні чи інші послуги, енергоресурси, засоби військового чи стратегічного значення, що перебувають у власності винної особи і є необхідними для вирішення потреб незаконних збройних чи воєнізованих формувань, створених на тимчасово окупованій території, та/або збройних чи воєнізованих формувань держави-агресора» (с. 4, 111, 187 дисертації). Звертають на себе увагу принаймні три особливості наведеної дефініції.

По-перше, включення так званих «інших послуг», що не є матеріальними, до обсягу предмету кримінального правопорушення. Якщо, все ж, ресурси є матеріальними, то включення нематеріальних послуг до складу предмету кримінального правопорушення видається суперечливим.

По-друге, не відповідає вимогам логічного поділу за однією підставою розрізнення засобів військового та стратегічного значення.

По-третє, надлишковою є така ознака матеріальних ресурсів, як здатність бути «необхідними для вирішення потреб...». Оперування нею створює неов'язкову та складну для практики розслідування наскрізну (для складу злочину) конструкцію, що окрім деякої об'єктивної необхідності матеріального ресурсу формує й вимогу усвідомлення винним наявності такої необхідності у сил ворога. Похідним у цьому разі може бути і питання кваліфікації дій колаборанта в ситуації невірної оцінки (фактичної помилки) стану потреб визначених суб'єктів у конкретних матеріальних ресурсах. Зрештою, сама категорія «необхідність» є погано визначеною, оціночною, оперування якою за можливості варто уникати.

3. Досить скромну увагу автор приділив аналізу правової позиції Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, викладеної у постанові від 26.02.2026 року № 766/12766/23. У ній, зокрема, йдеться про таке: «Заклад освіти не наділений владними повноваженнями публічного характеру, його керівник не здійснює владного управління в масштабах територіальної громади чи держави, не реалізує нормотворчі, правоохоронні

чи інші владно-розпорядчі функції держави. Сам по собі факт створення або функціонування закладу освіти на тимчасово окупованій території, а також виконання його керівником організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій у межах діяльності такого закладу, за відсутності ознак органу влади, не утворює складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 111-1». Цілком очевидно, і в роботі це відмічається, що заклад освіти не відноситься до числа органів влади чи окупаційної адміністрації. Проте важливим і таким, яким доцільно було б реалізувати в роботі, є прийом аналогії, але не щодо закону, а щодо правової позиції, аналогії тлумачення. Таку аналогію корисно було б застосувати щодо низки інших установ, які за визначенням не є органами публічного адміністрування, тобто не здійснюють владного управління в масштабах територіальної громади чи держави, не реалізують нормотворчі, правоохоронні чи інші владно-розпорядчі функції держави. До таких, зокрема, можуть належать заклади охорони здоров'я, музеї, архіви тощо. Слідча і судова практика щодо добровільного заняття посад у таких установах є досить репресивною, має яскраво виражений обвинувальний ухил щодо фактів добровільного зайняття у них громадянами України посад, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, як кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 111-1 КК України. Тож корисно було б розглянути питання зміни кримінально-правової політики за цим напрямом з урахуванням правової природи означених установ, за аналогією із закладами освіти.

4. Надзвичайно цікавою, але, водночас, дискусійною видається пропозиція автора щодо запровадження такої кваліфікуючої ознаки колабораційної діяльності як її спрямованість на розпалювання національної чи релігійної ворожнечі (ч. 8 ст. 111-1 КК України *de lege ferenda*). Оскільки колабораційна діяльність є ненасильницьким кримінальним правопорушенням (хіба що надання допомоги у веденні бойових дій в окремих випадках може набувати ознак насильства), остільки прояви ворожнечі і

дискримінації об'єктивно можуть виражатися виключно у інформаційних (вербальних, організаційних, символічних тощо) діях. Тобто посадова, економічна, господарська колаборація за визначенням не можуть бути спрямовані на розпалювання ворожнечі. Таку властивість мають виключно інформаційні акти. Поруч з цим не можна не визнати і того, що іманентною властивістю всіх інформаційних проявів колабораційної діяльності (зокрема, публічні заперечення, публічні заклики, пропаганда у закладах освіти, впровадження стандартів освіти держави-агресора, проведення політичних заходів, інформаційна діяльність у співпраці з державою-агресором) є їх антиукраїнська спрямованість, що виражається у прямому чи побічному запереченні права українського народу на власну державність, суверенітет у межах міжнародно визнаних кордонів, приниженні українська національна ідентичність. Що ж означає антиукраїнська спрямованість? Хіба не те саме, що розпалювання національної ворожнечі? Як видається, у цьому випадку додаткова криміналізація (на рівні кваліфікуючої ознаки) дискримінаційної спрямованості у цьому випадку є надлишковою. До речі, категорія «спрямованість» у цьому контексті – не надто вдала, адже створює додатковий простір для дискусії щодо її ідентифікації або як об'єктивної властивості діяння, або як мотиву чи мети.

Якщо ж йдеться про розпалювання *релігійної* ворожнечі – то такі дії явно виходять за межі сутності колабораційної діяльності та потребують додаткової кваліфікації, зокрема за ст. 161 КК України, за наявності до того підстав.

У випадку ж, коли публічні заклики спрямовані на повне або часткове знищення національної чи релігійної групи як такої, або інформаційна діяльність полягає у створенні, поширенні матеріалів із такими закликами дії винного матимуть ознаки геноцидального діяння, передбаченого ч. 2 ст. 442 КК України.

Таким чином, пропозиція автора щодо визнання кваліфікуючою ознакою колабораційної діяльності її спрямованості на розпалювання

національної чи релігійної ворожнечі не позбавлена наукового інтересу. Однак потребує уточнення, додаткової аргументації.

Наведені зауваження у своїй більшості мають дискусійний характер та в цілому не знижують якості здійсненого А. І. Лігуном дослідження. Це дає підстави для **головного висновку**: дисертація за темою «Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність» відповідає сучасним вимогам, які пред'являються до робіт такого рівня, зокрема й тим, що передбачені Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, зі змінами та доповненнями), є завершеною кваліфікаційною науковою роботою у галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право». Вона містить отримані особисто наукові результати – системне та обґрунтоване вирішення важливої наукової проблеми, що полягає у дослідженні кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, розробленні на цій основі перспективних рекомендацій щодо удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування. Її автор – Андрій Іванович Лігун – оволодів методологією наукового дослідження та заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

завідувач кафедри

кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

(підготовки фахівців для органів Національної поліції України) Харківського національного університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Юрій ОРЛОВ